

Marcin ŁUKASZEWSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

Obywatelstwo watykańskie a zasada *ius sanguinis* i *ius soli*

Wprowadzenie

O kres od 12 lutego do 10 maja 2009 roku upłynął w Watykanie pod znakiem wystawy zorganizowanej przez Gubernatorat¹, która była poświęcona ważnemu dla Państwa Watykańskiego wydarzeniu. 11 lutego, minęła dokładnie osiemdziesiąta rocznica złożenia podpisów na dokumentach ratyfikacyjnych przez przedstawicieli władz włoskich i papieskich w Sali Tronowej Pałacu Laterańskiego, a tym samym rocznica zakończenia długich i żmudnych negocjacji papiesko-włoskich. Ze strony Królestwa Włoch podpis złożył Pierwszy Minister Benito Mussolini, natomiast stronę papieżstwa reprezentował, delegowany przez papieża Piusa XI, Pietro kardynał Gasparri – ówczesny sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej. Złożenie podpisów oznaczało zażegnanie ponad półwiecznego konfliktu i rozwiązanie tzw. kwestii rzymskiej.

Specyfika terytorium Państwa Miasta Watykańskiego

Należy zaznaczyć, że proces ratyfikacyjny trwał jeszcze pół roku², a w trakcie tego okresu zdarzały się momenty ostrych wystąpień po obu

¹ Gubernator, jako szef Gubernatoratu, posiadał watykańskie obywatelstwo i prawo stałego miejsca zamieszkania na terenie Watykanu. Znaczącym jest fakt, na co wskazuje ks. Marek Solarczyk, że pierwszy Gubernator był równocześnie jedyną osobą piastującą taką funkcję. W latach 1929–1952 pełnił ją markiz Camillo Serafini. Po jego śmierci papież Pius XII nie dokonał aktu mianowania jego następcy, a ostatecznie urząd został zniesiony w roku 2000. Obecnie na czele Gubernatoratu stoi z urzędu przewodniczący Komisji Papieskiej ds. Państwa Miasta Watykańskiego. Zob. szerzej: M. Solarczyk, *75-lecie Państwa Miasta Watykańskiego*, „Warszawskie Studia Teologiczne” XVII/2004, s. 240.

² Do wymiany dokumentów ratyfikacyjnych doszło 7 czerwca, a dwa tygodnie później papież Pius XI uroczyście przejął jurysdykcję nad najmniejszym państwem świata.

stronach. Jednak to dzień 11 lutego, z racji wagi, jaką władze kościelne przywiązują do suwerenności swego państwa, jest w Watykanie obchodzony niemal tak jak w innym państwie rocznica odzyskania niepodległości. Oznaczało to pojawienie się w Europie nowego podmiotu – Państwa Miasta Watykańskiego³. Państwo to jest nie tylko enklawą na terytorium Włoch, ale i enklawą na terytorium miasta – Rzymu, który jest stolicą państwa włoskiego. Owa zależność czyni to państwo, podmiotem wyjątkowym. To najmniejsze państwo świata powstało by Stolica Apostolska, która jest odrębnym (choć ściśle z Watykanem powiązanym) podmiotem politycznym, mogła wykonywać zadania Kurii Rzymskiej i innych instytucji kościelnych. Giorgio Napolitano, prezydent Republiki Włoskiej, pod adresem Benedykta XVI podczas jego wizyty w Kwirynale⁴ 4 października 2008 roku, skierował słowa, w których stwierdził, że powstanie Państwa Watykańskiego było możliwe, dzięki zbieżności aktywnych działań na rzecz dobra wspólnego⁵. Specyfika statusu Watykanu przejawia się również w jego ustroju politycznym – Państwo Miasto Watykańskie jest jedyną monarchią absolutną i zarazem jedyną monarchią elekcyjną w Europie.

Małe terytorium Watykanu (0,44 km²) nie jest wynikiem źle prowadzonych negocjacji przez kardynała Gasparriego. Był to zabieg celowy, gdyż papież zdawał sobie sprawę, że duże terytorium państwa (jak miało to miejsce w okresie funkcjonowania Państwa Kościelnego) będzie skutkowało tym, że tak wielkim państwem będzie trudniej zarządzać. Tego papież chciał uniknąć. Piusowi XI zależało głównie na tym, by Stolica Apostolska miała swoją siedzibę na jakimś niezależnym, suwerennym terenie, tak by mogła tam swobodnie działać bez jakiegokolwiek ingerencji. Papież nie nalegał by na terytorium powstającego właśnie państwa była duża liczba mieszkańców, bo zdawał sobie sprawę z tego, że musiałby swoich poddanych objąć specjalną ochroną. Ostatecznie, zgodnie z wolą Piusa XI, watykańskie terytorium zostało oczyszczone z wszelkich domów mieszkalnych ludności rzymskiej, a przez to ludność powstającego właśnie

³ Wyraz „Watykan” zazwyczaj jest używany w tekstach publicystycznych, jako synonim słów „papiestwo”, „Stolica Apostolska” lub „Kuria Rzymska”. „Watykan” jest formą uproszczoną od wyrażenia *Państwo Miasto Watykańskie* (*Stato della Città del Vaticano*). W wielu opracowaniach występują również formy takie jak: *Państwo Watykańskie* czy *Państwo Miasto Watykan*, które to są formami stylistycznymi oficjalnej nazwy państwa kościelnego.

⁴ Kwirynał to z jednej strony najwyższe z siedmiu wzgórz Rzymu, a z drugiej – obecna siedziba najwyższych władz włoskich.

⁵ „L'Osservatore Romano”, nr 310 z 18 lutego 2009 r.

państwa została ograniczona do niezbędnego minimum, tj. do osób pozostających w służbie Stolicy Apostolskiej.

Powstanie nowego państwa musiało pociągnąć za sobą promulgowanie aktów prawnych regulujących funkcjonowanie nowych struktur państwowych. I tak, w 1929 roku i w latach kolejnych powstawały akty stanowiące niejako blok konstytucyjny ustroju politycznego Watykanu⁶. Akty te podlegały nowelizacjom. Ustawę Zasadniczą Miasta Watykańskiego z 1929 roku w 2000 roku zastąpiła nowa konstytucja promulgowana przez Jana Pawła II. 24 czerwca 1969 roku papież Paweł VI promulgował ustawę, która regulowała ustrój Papieskiej Komisji do spraw Państwa Miasta Watykańskiego i ustalała jej kompetencje⁷. W 2002 roku Jan Paweł II promulgował ustawę o Rządzie Państwa⁸. Od pierwszego stycznia 2009 roku weszła w życie nowa ustawa o źródłach prawa⁹, która uchyliła poprzednią z 1929 roku.

Ludność Państwa Miasta Watykańskiego

Ludność zamieszkująca Watykan to przede wszystkim duchowni, którzy pracują w Kurii Rzymskiej oraz organach i instytucjach państwowych. Ponadto, to małe państwo-miasto zamieszkują osoby świeckie, które pracują w instytucjach kościelnych i świeckich, w tym także żołnierze Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej. Państwo Miasto Watykańskie zamieszkują dwie kategorie osób. Są nimi obywatele oraz osoby posiadające pozwolenie na pobyt. Watykan od początku uzyskania podmiotowości, tj. od 1929 roku, pozostawał państwem odseparowanym od zewnątrz. Traktat Laterański zapewniał włączenie watykańskiej linii kolejowej do infrastruktury włoskich linii¹⁰, jednak ten sam traktat stanowił o utworzeniu

⁶ W jego skład należy zaliczyć: Ustawę Zasadniczą Miasta Watykańskiego z 7 czerwca 1929 roku, ustawę o źródłach prawa z 7 czerwca 1929 roku, ustawę o obywatelstwie i pobycie w Państwie Watykańskim z 7 czerwca 1929 roku, ustawę o ustroju administracji z 7 czerwca 1929 roku, ustawę o ustroju gospodarczym z 7 czerwca 1929 roku oraz ustawę o porządku publicznym z 7 czerwca 1929 roku. W. Jakubowski, *O Roma felix. Geneza, specyfika i przeobrażenia instytucji politycznych Państwa Miasta Watykańskiego*, Warszawa 2005, s. 221.

⁷ Ustawa o Rządzie Państwa Miasta Watykańskiego z 24 czerwca 1969 roku.

⁸ Ustawa o Rządzie Państwa Miasta Watykańskiego z 16 lipca 2002 roku.

⁹ Ustawa o źródłach prawa z 1 października 2008 roku.

¹⁰ Traktat zapewniał też zainstalowanie w Watykanie, na koszt państwa włoskiego, połączeń telefonicznych, telegraficznych, radiotelegraficznych, pocztowych. W zamian za to

przez Stolicę Apostolską wejść do Watykanu, co powodowało odcięcie terytorium watykańskiego od powszechnego i nieograniczonego dostępu z zewnątrz.

Terytorium Watykanu nie jest w pełni otwarte dla ludzi zainteresowanych zwiedzaniem tego niewielkiego państwa kościelnego. Poza praktycznie wolnym wstępem do Muzeów Watykańskich, Kaplicy Sykstyńskiej, Bazyliki św. Piotra czy też na Plac św. Piotra, wstęp do pozostałych posiadłości papieskich jest ściśle ograniczony. Jeżeli ktokolwiek (pojedynczy pielgrzym albo grupa pielgrzymkowa) chce przekroczyć terytorium państwa, poza wyżej wymienionymi miejscami, wówczas konieczne jest okazanie specjalnej przepustki. Jest ona ważna codziennie do północy, ponieważ od tej godziny do rana Watykan zamyka swoje granice.

Pozwolenie na pobyt

Kategoria osób posiadających pozwolenie na pobyt obejmuje około 350 osób (czyli około 40% ludności Watykanu)¹¹. Przepustki nie są wymagane od osób, które posiadają paszport wraz z wizą wydaną przez kompetentną władzę, którą zazwyczaj jest przedstawiciel dyplomatyczny Stolicy Apostolskiej. Żadna z przepustek nie uprawnia do przebywania na terytorium Watykanu w godzinach wskazanych w przepisach porządkowych, co oznacza, że po północy osoby posiadające przepustki i zezwolenia muszą opuścić terytorium Watykanu. Przepisy precyzują, że kardynałowie, którzy nie są rezydentami¹² (wraz z osobami towarzyszącymi), członkowie korpusu dyplomatycznego akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej, dygnitarze Domu Papieskiego (wraz z tzw. rodziną papieską), urzędnicy i robotnicy Gubernatoratu i innych służb państwowych, gwardziści w ramach służby i inne osoby wymienione w przepisach porządkowych, są zwolnione z obowiązku posiadania przepustki i zezwolenia na przebywanie w Watykanie¹³. Art. 9 akapit 1 Traktatu Laterańskiego

Stolica Apostolska miała utworzyć na swój koszt wejścia do Watykanu. Szczegółowo te kwestie oba państwa rozwiązały później poprzez zawarcie szeregu konwencji.

¹¹ Dane za: *Population*, http://www.vaticanstate.va/EN/State_and_Government/General_Information/Population.htm, dostęp 20.05.2010 r.

¹² Termin „rezydent” jest tutaj rozumiany jako osoba zamieszkująca stale dane terytorium.

¹³ W. Jakubowski, *Ustrój Państwa Miasta Watykańskiego*, w: *Systemy polityczne wybranych państw*, red. K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 2004, s. 219–220.

go reguluje podległość osób, które posiadają dokument potwierdzający stałe zamieszkanie na terytorium Watykanu: „suwerennej władzy Stolicy Apostolskiej podlegają wszystkie osoby mające stałe zamieszkanie w Państwie Miasta Watykańskiego. Tego stałego zamieszkania nie traci się przez fakt czasowego zamieszkania w innym miejscu, któremu nie towarzyszy utrata mieszkania w tymże Państwie albo też gdy z innych okoliczności nie wynika rezygnacja z tego zamieszkania”¹⁴. Cytowany artykuł stanowi również, że z chwilą niepodlegania suwerennej władzy Stolicy Apostolskiej i utraty statusu osoby posiadającej dokument stałego zamieszkania, osoba ta traktowana jest zgodnie z przepisami prawa włoskiego. Gdyby natomiast zdarzyło się, że osoba z chwilą utraty statusu stawiała się apatrydą (bezpaństwowcem), Traktat Laterański stanowi, że jest ona wówczas traktowana tak jakby była obywatelem włoskim. Osoby należące do rodziny obywateli watykańskich mogą, od władz administracyjnych, dostać zgodę na pobyt czasowy na terenie państwa. Pozwolenie takie nie może być wydane więcej niż jednej osobie na jednego mieszkańca. Może być ono wydane także: „członkom rodziny [...], krewnym i powinowatym [...], jeżeli ich pobyt jest niezbędny dla obywatela Watykanu potrzebującego opieki lub pomocy w prowadzeniu domu [...], krewnemu, gdy obywatel Watykanu jest obowiązany do świadczenia alimentacyjnego, ale nie jest w stanie się zeń wywiązać poza własnym domem. Pozwolenie może wreszcie otrzymać służba domowa zatrudniona w rodzinie obywatela Watykanu lub osoby mającej prawo stałego pobytu”¹⁵.

Ustawa o obywatelstwie i zamieszkanu z 7 czerwca 1929 roku (*Legge Pontificia 7 giugno 1929 – Legge sulla cittadinanza ed il soggiorno*) precyzuje, że pozwolenie wygasa w trzech przypadkach:

- jeżeli chodzi o małżonka – z chwilą orzeczenia separacji małżeństwa, unieważnienia albo rozwiązania;
- co do córek – od momentu zawarcia związku małżeńskiego;
- co do synów – od chwili osiągnięcia przez nich 25 roku życia¹⁶.

Ustawa przewiduje jednak wyjątek od ostatniej reguły. W przypadku, gdy osoba nie jest zdolna do pracy i przez to musi pozostawać na utrzymaniu obywatela watykańskiego, pozwolenie zostaje przedłużone.

¹⁴ Cyt.: W. Jakubowski, *Podstawowe akty ustrojowe Państwa Miasta Watykańskiego*, Pułtusk–Warszawa 2004, s. 110.

¹⁵ Cyt.: W. Jakubowski, *O Roma felix. Geneza...*, op. cit., s. 173.

¹⁶ Ustawa o obywatelstwie i zamieszkanu z 7 czerwca 1929 roku (*Legge Pontificia 7 giugno 1929 – Legge sulla cittadinanza ed il soggiorno*), art. 4.

Specyfika obywatelstwa watykańskiego

Osobną kategorię osób przebywających w Watykanie stanowią obywatele tego państwa. Stanowią oni około 60% ludności zamieszkującej Watykan¹⁷. Oczywiście wydaje się być geneza instytucji obywatelstwa watykańskiego. Jego powstanie było logicznym następstwem uzyskania przez Stolicę Apostolską na mocy Traktatu Laterańskiego, pełnej i niepodzielnej władzy sprawowanej na terytorium Państwa Miasta Watykańskiego. Należy zauważyć, że w czasach kiedy istniało jeszcze Państwo Kościelne jego obywatele byli narodowości włoskiej. Jednak z chwilą przystąpienia do negocjacji zwieńczonych podpisaniem układów laterańskich, zaistniała potrzeba wytworzenia specjalnego rodzaju obywatelstwa, które nie jest przyznawane w oparciu o klasyczne zasady nabywania pierwotnego *ius soli* (prawo ziemi) oraz *ius sanguinis* (prawo krwi). Prawo ziemi stanowi podstawę przyznawania obywatelstwa przede wszystkim w państwach Ameryki Południowej¹⁸. Zgodnie z tą zasadą dziecko urodzone na terytorium danego państwa automatycznie nabywa obywatelstwo właściwego terytorialnie państwa. Prawo krwi jest zasadą historycznie młodszą (wywodzi się z XIX wieku i jest związane z okresem wojen napoleońskich). Prawo to stosowane jest obecnie przede wszystkim w państwach zachodnioeuropejskich¹⁹. Zgodnie z tą zasadą o obywatelstwie dziecka decyduje przynależność państwowa rodziców (lub rodzica w zależności od prawodawstwa konkretnego państwa). Należy więc stwierdzić, że ani urodzenie się dziecka na terytorium Państwa Watykańskiego, ani posiadanie przez jego rodziców obywatelstwa watykańskiego, nie powoduje automatycznego nabycia obywatelstwa watykańskiego i nie wpływa bezpośrednio na przyznanie tego obywatelstwa dziecku. Tą specyficzną formę określa się jako *ius officii*.

Enumeratywna lista osób uprawnionych do posiadania obywatelstwa watykańskiego zawarta jest we wspomnianej wcześniej ustawie o obywatelstwie i zamieszkanii z 7 czerwca 1929 roku. Ustawa, w artykule pierwszym stanowi, że pierwszą kategorią podmiotów, którym przysługuje omawiane obywatelstwo są kardynałowie, których obywatelstwo wynika też z Traktatu Laterańskiego, zgodnie z którym kardynałowie rezydujący

¹⁷ Dane za: *Population...*, op. cit.

¹⁸ R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005, s. 257–258.

¹⁹ *Ibidem*.

w Rzymie oraz na terytorium Państwa Miasta Watykańskiego są obywatelami Watykanu ze wszystkimi skutkami prawnymi²⁰. Drugą kategorią są osoby, które zamieszkują na stałe Państwo Watykańskie. Kategoria ta zawiera w sobie każdą osobę zamieszkującą Watykan ze względu na posiadaną godność lub sprawowany urząd. Są nimi: dostojnicy kościelni, urzędnicy lub inni pracownicy. Obywatelstwo przysługuje wszystkim pracownikom urzędów, jeżeli obowiązek ich rezydowania wynika z innych przepisów. Kategoria ta obejmuje osoby sprawujące swój urząd w Domu Papieskim. Zezwolenie na pobyt wydaje sam papież, bądź – na jego wyrażone polecenie – sekretarz stanu. Kolejnymi osobami uprawnionymi do posiadania obywatelstwa watykańskiego są:

- przedstawiciele dyplomatyczni Stolicy Apostolskiej w państwach trzecich²¹;
- inne osoby, które uzyskały od suwerena pozwolenie na stały pobyt;
- małżonek (małżonka) obywatela, a także dzieci, wstępni i rodzeństwo²²;
- członkowie Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej.

Osoby urodzone na terytorium Watykanu nie nabywają obywatelstwa zgodnie z zasadą *ius soli*. Kategoria ta nie nabywa obywatelstwa *ipso iure*, ale przysługuje im prawo zamieszkiwania na terytorium Watykanu. Wówczas mogą zostać uznane przez władze za członka rodziny, która jest utrzymywana przez obywatela watykańskiego i w tym momencie taka osoba może otrzymać obywatelstwo watykańskie²³.

Profesor Jan Czaja zauważa, że istnieją dwa sposoby interpretowania takiej sytuacji, w której obywatel innego państwa otrzymuje obywatelstwo Państwa Miasta Watykańskiego. Według pierwszej teorii, osoba taka z chwilą przyjęcia obywatelstwa watykańskiego traci obywatelstwo

²⁰ Traktat Laterański, art. 21.

²¹ Związana jest z tym historia księdza arcybiskupa Józefa Kowalczyka – nuncjusza apostolskiego w Polsce, który posiadając obywatelstwo watykańskie jako obywatel państwa obcego nie podlega polskim procedurom lustracyjnym i dlatego dopiero na jego wniosek IPN mógł wszcząć procedury badania dokumentacji zgromadzonej w archiwach. Zob. szerzej: A. Grajewski, J. Myszor, *Lustrowanie nuncjusza*, <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/P/PR/gn200903-nuncjusz.html>, dostęp 28.02.2010 r.

²² To prawo przysługuje jednak tylko wtedy, gdy osoby te pozostają z obywatelem watykańskim we wspólnym gospodarstwie domowym. Członkowie rodziny obywatela, muszą ponadto posiadać pozwolenie na pobyt stały w Państwie Mieście Watykańskim.

²³ W. Jakubowski, *O Roma felix. Geneza...*, op. cit., s. 173.

rodzime. Natomiast gdy taka osoba utraci urząd czy przestanie pełnić określoną funkcję w organach Stolicy Apostolskiej lub Państwa Watykańskiego, która wymaga posiadania obywatelstwa watykańskiego, odzyskiwałaby obywatelstwo pierwotne. Problem pojawia się jednak w takiej sytuacji, w której ustawodawstwo państwa, z którego dana osoba pochodzi, przewiduje automatyczną utratę obywatelstwa z chwilą otrzymania obywatelstwa państwa drugiego. Wówczas osoba ta zostawałaby apatrydą (jednak zgodnie z przepisami Traktatu Laterańskiego, byłaby traktowana jako obywatel włoski, ale tylko dla włoskiego systemu prawnego) i musiałaby przejść specjalną procedurę odzyskiwania utraconego obywatelstwa bądź uzyskiwania go na nowo. Według drugiej teorii, dana osoba z chwilą przyjęcia obywatelstwa watykańskiego nie traci obywatelstwa pierwotnego, a jedynie staje się ono bierne względem obywatelstwa watykańskiego. Z chwilą zaprzestania pełnienia funkcji w strukturach administracyjnych Watykanu albo Stolicy Apostolskiej (tj. utraty obywatelstwa watykańskiego), obywatelstwo pierwotne na powrót stawałoby się czynne²⁴.

Watykan posiada najstarszą, ale zarazem najmniejszą, istniejącą nieprzerwanie od pięciu wieków armię – Papieską Gwardię Szwajcarską, która *de iure* jest armią powołaną do obrony suwerena Państwa Miasta Watykańskiego, a nie państwa (jego granic czy też bezpieczeństwa) jako takiego. Wśród sześciu podstawowych warunków stawianym kandydatom do służby w „niebiańskiej armii”, są: ochrzcenie w wierze rzymskokatolickiej, pozostawanie w stanie bezzennym, niekaralność, odpowiedni wzrost, pozytywna opinia ukończenia szkoły dla rekrutów, odbycie zasadniczej służby wojskowej w Szwajcarii oraz obywatelstwo szwajcarskie. Gdy zostaną przyjęci do służby w obronie bezpieczeństwa Biskupa Rzymskiego, automatycznie otrzymują obywatelstwo watykańskie, a razem z tym wszelkie prawa przysługujące obywatelowi tego małego państwa. Obywatelstwo to, a wraz z nim prawa wiążące się z jego posiadaniem, wygasa z chwilą zakończenia służby w Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej i wówczas gwardzista na powrót otrzymuje obywatelstwo szwajcarskie.

Utrata obywatelstwa następuje poprzez akt wydawany przez papieża i ustaje ono przede wszystkim w przypadku zrzeczenia się obywatelstwa i śmierci. Pozostałymi przypadkami są: zaprzestanie rezydowania w Wa-

²⁴ J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy status Watykanu*, Warszawa 1983, s. 150.

tykanie lub w Rzymie danego kardynała, któremu z mocy prawa owo obywatelstwo przysługuje, oraz zaprzestanie sprawowania urzędu, które wymagało posiadania owego obywatelstwa by ów urząd mógł być wykonywany²⁵. Ponadto, obywatelstwo watykańskie dana osoba traci jeszcze z dwóch powodów: utraty ważności lub cofnięcia pozwolenia na pobyt w Watykanie²⁶.

Prawa i obowiązki obywateli Watykanu

Prawo watykańskie nie reguluje precyzyjnie katalogu obowiązków i praw obywatela Państwa Miasta Watykańskiego. Co do obowiązków, to obywatele watykańscy nie mają nałożonego przymusu płacenia podatków, a jedynie uiszczają na rzecz państwa niewielkie świadczenia. Prawa obywatela Watykanu w sposób oczywisty są ograniczone, bo nie posiadają oni ani biernego ani czynnego prawa wyborczego. Co prawda część z obywateli – kardynałowie będący rezydentami są zarazem członkami Kolegium Kardynalskiego uprawnionego do wyboru głowy państwa watykańskiego, to jednak owo prawo wyborcze nie wynika z samej istoty posiadania obywatelstwa a z innych aktów prawnych²⁷. Podobnie sytuacja ma miejsce w przypadku biernego prawa wyborczego. Głową państwa watykańskiego może zostać każdy ochrzczony w wierze rzymskokatolickiej, nieżonaty i pełnoletni, świecki lub duchowny mężczyzna (czyli w tym też i pewna grupa obywateli Watykanu). Również i w tym przypadku dochodzi do zbiegu przepisów, a możliwość wybrania przez Kolegium Kardynalskie obywatela watykańskiego jest równie prawdopodobne jak obywatela każdego innego państwa.

²⁵ Jako przykład można wskazać sytuację, w której obowiązek posiadania obywatelstwa obejmuje sędziów zasiadających w watykańskich sądach: w Sądzie Apelacyjnym, Trybunale Pierwszej Instancji, Sądzie Kasacyjnym oraz jako Jednoosobowy Sędzia Państwa Miasta Watykańskiego. I tak, gdy przechodzą na emeryturę (z reguły w wieku 75 lat) tracą obywatelstwo z mocy prawa. Ustawa o obywatelstwie i zamieszkananiu..., op. cit., art. 6 pkt c i art. 1 pkt b.

²⁶ Ibidem, art. 6.

²⁷ Tymi aktami są: Kodeks Prawa Kanonicznego oraz Konstytucja Apostolska *Universi Dominici Gregis* wydana przez Jana Pawła II w roku 1996 wraz z modyfikacjami wprowadzonymi przez Benedykta XVI w Motu Proprio *De aliquibus mutationibus in normis de electione Romani Pontificis* z 11 czerwca 2007 r.

Watykański paszport i dowód tożsamości

Paszport watykański 31 grudnia 2005 roku posiadało 558 osób²⁸, a spośród nich 246 posiadało podwójne obywatelstwo (z włoskim). Są nimi:

- papież²⁹;
- 58 kardynałów;
- 293 członków duchowieństwa, którzy służą jako wysłannicy dyplomatyczni za granicą (nuncjatury apostolskie);
- 62 duchownych, którzy pracują w Watykanie;
- 101 funkcjonariuszy Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej;
- 43 osoby świeckie.

Papież, o ile wcześniej nie posiadał obywatelstwa watykańskiego, uzyskuje prawo do jego posiadania z chwilą jego oficjalnego wyboru na Stolicę Piotrową. Tym samym, otrzymuje paszport oznaczony numerem pierwszym.

Osoby legitymujące się obywatelstwem watykańskim posiadają paszport zagraniczny i legitymację służbową z charakterystycznym herbem na okładce (tiara i klucze w watykańskim herbie). Podobne uprawnienia przysługują: wiceprzewodniczącym, sekretarzom kongregacji, i innych centralnych urzędów papieskich, rektorom niektórych wyższych uczelni pontyfikalnych, a także nielicznej grupie najwyższych urzędników świeckich zatrudnionych w Watykanie jak: dyrektor poczty, członkowie Papieskiej Akademii Nauk czy członkowie tzw. Domu Papieskiego³⁰.

²⁸ Są to najnowsze oficjalne dane. Holy See Press Office – Vatican citizenship, http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/sp_ss_scv/informazione_generale/cittadini-vaticani_en.html, dostęp 11.03.2009 r.

²⁹ Papież Jan Paweł II posiadał obywatelstwo polskie, a z chwilą wyboru na Stolicę Piotrową dodatkowo nabył obywatelstwo watykańskie, nie tracąc tym samym obywatelstwa pierwotnego. Z tego powodu jego nazwisko było zawarte na liście osób uprawnionych do głosowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego. Podobnie sytuacja wygląda z papieżem Benedyktem XVI, który nabywając obywatelstwo watykańskie, w myśl przepisów niemieckich nie utracił obywatelstwa pierwotnego, jednak na odpowiedni wniosek byłaby taka sytuacja możliwa. Taka konstrukcja obywatelstwa watykańskiego doprowadza do dość kuriozalnej sytuacji, w której władca jednego państwa posiada obywatelstwo, a tym samym prawa wyborcze w państwie drugim (czyli teoretycznie papież mógłby być najważniejszą osobą w dwóch państwach – w Watykanie jako głowa Kościoła rzymskokatolickiego i suweren Państwa Miasta Watykańskiego oraz w państwie pochodzenia – na przykład prezydentem Republiki Federalnej Niemiec).

³⁰ Z. Morawski, *Watykan z daleka i bliska*, Warszawa 1978, s. 165.

Mimo posiadania przez prawie połowę obywateli Watykanu obywatelstwa włoskiego, ich status (w relacjach Watykan–Włochy) niewiele różni się od osób posiadających jedynie obywatelstwo watykańskie. Włosi nie potrzebują okazywania paszportu by przekroczyć granicę watykańsko-włoską podobnie jak obywatele Watykanu nie potrzebują okazywania paszportu by przekroczyć tę samą granicę. W stosunku do Włoch i innych państw członkowskich Unii Europejskiej (ostatnio także w stosunku do państw członkowskich Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu) Watykan prowadzi politykę ruchu bezwizowego. Innymi państwami, spoza Unii Europejskiej, w stosunku do których prowadzona jest polityka ruchu bezwizowego to Kanada oraz Republika San Marino. Watykan wydaje jedynie paszporty dyplomatyczne i służbowe.

Zgodnie z artykułem 11 ustawy o obywatelstwie i zamieszkanu z 7 czerwca 1929 roku, obywatele watykańscy muszą uzyskać dowód tożsamości, wydany przez Gubernatorat zgodnie z zasadami określonymi przez akty wykonawcze. Posiadający ów dokument mogą przekroczyć granicę włosko-watykańską bez dodatkowych formalności. Ustawa przewiduje zwolnienie z tego obowiązku kardynałów – rezydentów pracujących w Rzymie wraz z ich świtą. Zwolnienie to dotyczy też osób wymienionych w aktach wykonawczych wydawanych przez Gubernatorat³¹.

Pełen rejestr obywateli i osób rezydujących Państwa Miasta Watykańskiego jest prowadzony przez Gubernatorat państwa. Znajdują się w nim podstawowe dane osobowe obywateli wraz ze wskazaniem tytułu określającego ich stanowisko, odpisy pozwoleń na pobyt na terytorium Watykanu, odpisy decyzji o cofnięciu pozwolenia na pobyt, odpisy deklaracji o zrzeczeniu się z własnej woli stałego pobytu, a także dokumenty stwierdzające utratę obywatelstwa³².

Podsumowanie

Rozważania na temat obywatelstwa watykańskiego należy skonstatować w stwierdzeniu, że jest to specyficzna forma obywatelstwa, którego nabycie nie tylko nie podlega jednej z klasycznych zasad *ius soli* oraz *ius sanguinis*, ale i nie stanowi połączenia tych dwóch zasad, które to rozwiązanie jest coraz częściej stosowane we współczesnych systemach

³¹ Ustawa o obywatelstwie i zamieszkanu..., op. cit., art. 11.

³² W. Jakubowski, *O Roma felix. Geneza...*, op. cit., s. 172.

prawnych³³. Obywatelstwo watykańskie opiera się na zasadzie *ius officii*, której treść można sprowadzić do zdania, że nie przysługuje ono osobie urodzonej na terytorium Watykanu, ani osobie urodzonej z obywateli Państwa Watykańskiego, a jest ściśle związane z wykonywaną przez tą osobę funkcją i wraz z ukończeniem jej pełnienia traci ta osoba obywatelstwo i wszelkie prawa z tym związane. Rozwiązanie to stanowi rzadko spotykaną w praktyce formę związania obywatela z państwem.

Summary

In 2009 we passed the eightieth anniversary of Peter Cardinal Gasparri signing an agreement with the Italian Government, represented by Prime Minister Benito Mussolini. The documents signed by the parties led to the establishment of the smallest state in the world – the Vatican City. The Lateran Treaty led to the exclusion of 44 hectares from Italian territory and their transfer to the jurisdiction of the Pope. This led to a situation when it was necessary to determine the status of the persons on the territory of the newly established state. Thus, a formula emerged of a residence permit and citizenship of the Vatican. Of course, it was necessary to define the categories of people using both formulas. The intention of the author of this article was to indicate that the acquisition of citizenship of the Vatican cannot be classified in any of the traditional categories of *ius sanguinis* and *ius soli*. It is a specific form of citizenship, which could be called functional citizenship. The persons eligible for citizenship of the Vatican fall into several categories, with particular emphasis on those serving in the Papal Swiss Guard. The subject of the article are the rights and obligations of citizens of the Vatican and Vatican documents (identity card or passport).

³³ Jest to spowodowane chęcią uniknięcia sytuacji, w której dana osoba na wskutek utraty obywatelstwa stawałaby się apartydą (bezpaństwowcem).